Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok
Tourism and Rural Development Studies
10. évfolyam, 4. szám, 2025: 65–81.
doi: 10.15170/TVT.2025.10.04.04

ÁLLANDÓSULÓ PERIFÉRIA? A HORVÁT-MAGYAR HATÁRSZAKASZ KARAKTERISZTIKÁJA

[1]*Lados Gábor* ✉, [2]*Nagy Dávid*, [3]*Horeczki Réka*

[1]*Tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; lados.gabor@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-7530-6667*
[2]*Tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; nagy.david@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-4702-5614*
[3]*Tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; horeczki.reka@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0003-3131-681X*

ABSZTRAKT

Az elmúlt évtizedekben az Európai Unióhoz való csatlakozás, majd a Schengeni övezet bővülése új társadalmi és gazdasági lehetőségeket teremtett Magyarország peremvidéki térségeiben. A határszakaszok eltérő fejlődési üteme, földrajzi és hatalmi perifériás helyzete alapvetően befolyásolta a növekedési lehetőségeit. A tanulmányban egy általánosabb makroregionális demográfiai értékelés után kiemelt hangsúlyt fektetünk a horvát-magyar határszakaszra, mivel a magyar határtérségek között itt a leginkább tetten érhető a negatív demográfiai spirál: nemcsak természetes fogyás, hanem elvándorlás is együttesen sújtja ezt a térséget. A népességi adatok elemzésén felül pár általános, a térségre jellemző – településhálózati, nemzetiségi, gazdasági – összefüggésre világítunk rá, amelyek mind-mind tükrözik a demográfiai állapotokat. A kutatás arra a kérdésre kíván választ adni, hogy 1) a népességdinamika negatív folyamatai miként hatnak a gazdasági-térbeli folyamatokra; illetve, hogy 2) a jellemzően rurális határmenti térségek perifériás helyzete szükségszerűen determinálja-e a hátrányos helyzetet?

Kulcsszavak: demográfia, határ, Horvátország, Magyarország, periféria

Benyújtva: 2025. november 2.
Befogadva: 2025. december 12.
Publikálva: 2025. december 16.

PERMANENT PERIPHERY – CHARACTERISTICS OF THE CROATIAN–HUNGARIAN BORDER REGION

[1]Gábor Lados✉, [2]Dávid Nagy, [3]Réka Horeczki

[1]Research fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies; lados.gabor@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-7530-6667
[2]Research fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies; nagy.david@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-4702-5614
[3]Senior research fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies; horeczki.reka@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0003-3131-681X

ABSTRACT

In the past decades, accession to the European Union and the expansion of the Schengen area have created new social and economic opportunities in Hungary's peripheral regions. The varying rates of development of the border areas and their geographical and political peripherality have fundamentally impacted their growth potential. After a general macro-regional demographic overview, the study focuses on the Croatian–Hungarian border region because it is here that the negative demographic spiral is most evident among Hungarian border regions, with both natural decline and out-migration affecting the area. In addition to analyzing population data, we highlight a few general characteristics of the region: settlement networks, nationalities, and economic factors, all of which reflect demographic conditions. The research aims to answer the following questions: 1) How do negative demographic trends affect economic and spatial processes? and 2) Does the peripheral location of typically rural border regions necessarily determine their disadvantaged status?

Keywords: demography, border, Croatia, Hungary, periphery

Received: 2 November 2025
Accepted: 12 December 2025
Published: 16 December 2025

1. Bevezetés

Az Európai Unió (EU) 2004 után csatlakozott új tagországai több szempontból a kontinens legösszetettebb, legváltozatosabb térségének tekinthetőek, különösen, ha a határváltozások, a történelmi és kulturális attitűdök vizsgálatát vesszük alapul. Geopolitikai szempontból és általános értelemben, gazdasági-társadalmi aspektusból a makrorégió az elmúlt évszázadban fragmentáltnak volt tekinthető (Balogh et al., 2022). A keleti és délkeleti térség országaiban a határok változása elsősorban a politikai és nemzetállami szerepeket változtatta meg (Hardi et al., 2009), míg a határ menti régiók humán és gazdasági kapcsolatait alig; főként a kulturális tőke értékelődött fel (Hribar & Lozej, 2013), nemcsak az ott élő nemzetiségek és hagyományok miatt, hanem az asszimiláló, mégis hagyományőrző lakosság következtében (Bali, 2010; Lehocki-Samardzic, 2022).

A makrorégió előtt álló kihívások, különösen a helyi, regionális és nemzeti hatóságok számára, a jelenlegi súlyos válságok idején számottevőek. Most minden eddiginél nagyobb szükség van a közös gondolkodásmódra, a közös stratégiák kidolgozására és az egymással való együttműködésre – kiemelten a határmenti térségek esetében. Európa évek óta fokozódó krízisekkel szembesül, melyek egyik fő kiváltója az idősödő társadalom, a munkaerő-migráció és a népességcsökkenés kihívásai (Pénzes & Kiss, 2025). A demográfiai válság különösen fenyegeti a makrorégiót, mivel a népességcsökkenés nemcsak a vidéki térségeket, hanem a nagyvárosi területeket is érinti, emiatt a tanulmány egyik kiemelt fókusza a demográfiai változások értékelése.

Magyarország határtérségei abból a szempontból is különlegesek, hogy az európai uniós határokat tekintve mindegyik típus megtalálható: EU külső határszakasz, EU belső határszakasz Schengeni zónán belül, EU belső határszakasz Schengeni zónán kívül (2023, illetve 2025 elejéig), Mindegyik határszakasz eltérő karakterisztikát mutat az együttműködési hajlandóság, a mobilitás és a turisztika területén; emiatt érdemes az egyes határszakaszok vizsgálatát egy-egy lehetséges területfejlesztési modell, gazdaságfejlesztési stratégia köré szervezni. A tanulmányban górcső alá vett horvát-magyar határszakasz az elmúlt évtizedekben mindegyik típust magáénak tudhatta, 2023. január 1-vel már Horvátország is a Schengeni térség része (European Parliament, 2022), ténylegesen is belső határszakasszá vált az EU-ban. A határellenőrzések eltörlése révén megélénkülő napi kapcsolatok erősíthetik a határtérségek közötti együttműködéseket (amennyiben ezt a határok átjárhatósága, természetföldrajzi környezete lehetővé teszi) – ahogy ez tapasztalható volt az osztrák-magyar térség esetében (Lados, 2005; Rechnitzer, 2005) – a határmenti városok versenyképességét, átrendeződhetnek az eddig kialakult centrumtérségek.

Amiatt is esett elsőként erre a térségre az elemzési keretünk, mivel mindkét ország esetében ez a határtérség "messze van" a növekedési pólusoktól; a gazdasági erőcentrumoktól (Kocziszky & Szendi, 2021); nemcsak fizikailag, hanem a hatalmi erőviszonyokat tekintve is (Finta et al., 2023). Ugyanakkor még mindig jelentős az adott ország nyelvét beszélők aránya a határ mindkét oldalán (KSH, 2022).

A horvát-magyar határszakasz bemutatása arra a kérdésre kíván választ találni, hogy a jellemzően rurális, erőteljes természeti határral elválasztott régiók szükségszerűen hátrányos helyzetűnek minősíthetőek-e, milyen jövőkép prognosztizálható? Illetve, hogy a demográfiai folyamatok iránya alapvetően determinálja-e a fejlődési irányt, a gazdasági erőt az adott régióban? A tanulmányban egy horvát-magyar határtérségre kiterjedő szakirodalmi összefoglaló után az elemzésben használt módszertan olvasható. A határszakaszok karakterisztikáját négy főbb pontban foglaljuk össze, majd összegzéssel zárjuk a tanulmányt.

2. Szakirodalmi áttekintés a horvát-magyar határtérségre vonatkozóan

A magyar-horvát határmenti térséget történelmileg alapvetően választóvonal jellemezte, melyet nagyrészt a Dráva és a Mura természetföldrajzi vonala határoz meg (Csapó et al., 2015; Végh et al., 2022). Ez a térség a laza tértextúra és dominánsan rurális jelleg következtében az elmúlt évszázadban mindkét ország perifériájává vált (Čelan, 2014). A regionális fejlődésben megfigyelhetőek belső egyenlőtlenségek és szociális-gazdasági diszproporciók. A horvát oldalon Kelet-Horvátország a legkevésbé fejlett horvát makro-régió (Matišić & Pejnović, 2015; Lončar & Marinković, 2015). A perifériális helyzet orvoslására, különösen Horvátország EU-csatlakozásának fényében, határon átnyúló együttműködési programokat hoztak létre, mint például a 2007–2013-as IPA CBC-programot, melynek fő prioritásai a fenntartható környezet és turizmus fejlesztése, valamint a humánerőforrás-fejlesztés voltak (Csapó et al., 2015).

A térség gazdasági nehézségei elsősorban a fejlettségbeli elmaradásban gyökereznek (Rácz, 2014). A horvát keleti régió fejlődési hátrányainak legfőbb okai a honvédő háború romboló hatásai, a rendszerváltás időszakának elhibázott privatizációs folyamatai, valamint a negatív gazdasági-társadalmi hatásokkal járó gazdasági szerkezetátalakulás, elsősorban az ipari termelés visszaesése. Horvátország keleti része volt kitéve a becsült háborús károk közel felének. A háborús károk és az ipari termelés visszaesése következtében a foglalkoztatottság drasztikusan csökkent: az eszéki harminc legnagyobb vállalatnál 1990 és 2015 között több mint 22.000 munkahely szűnt meg (Matišić & Pejnović, 2015). A hanyatló ipar miatt a gazdaság kényszerűen a primer szektorra, főként a mezőgazdaságra tolódott el, ami nem nyújt elégséges alternatívát a városi térségeknek az ipar elvesztéséért. Jelentős demográfiai és gazdasági szerkezeti különbségek vannak Kelet-Horvátország helyi közigazgatási egységei között, amelyek közül a nagyobb városok különösen kiemelkednek, mint magok, a kisebb, népesség szempontjából és gazdaságilag gyengébb önkormányzatok pedig ennek a régiónak a vidéki perifériáját jelentik (Lončar & Marinković, 2015). Szintén komoly gondokat okoz a roma népesség szegregációja, a jelentős társadalmi különbségek kialakulása és konzerválódása (Kliček & Lončar, 2016). Hasonló folyamatok zajlottak le a magyar határmenti vármegyékben is; itt ugyan nem volt háborús pusztítás, de a veszélyhelyzet éreztette a hatását. Baranya, Somogy és Zala vármegye Horvátországgal határos területei tipikus külső perifériák. A legkedvezőtlenebbek a társadalmi-gazdasági folyamatok az aprófalvas térségekben,

ennek eklatáns példája az Ormánság. A kedvezőtlen településszerkezet és infrastrukturális adottságok, az alacsony foglalkoztatottság nehéz helyzetet teremtett az 1990-es években itt is. Az elvándorlás, az elöregedés, a roma szegregáció évtizedek óta hátráltatják a társadalmi-gazdasági felzárkózást (Rudl, 2009).

A gazdasági és szociális problémák kumulatív hatása a demográfiai folyamatokban csapódik le a legdrámaibban. A meghatározó demográfiai folyamat a depopuláció, amelyet a fiatal és képzettebb lakosság belföldi és külföldi szelektív elvándorlása hajt. A 2001–2011 közötti időszakban a Kelet-Horvátországhoz tartozó NUTS 3-as térségek mindegyikét negatív demográfiai folyamatok, súlyos népességfogyás jellemezte. Ezt a trendet fokozza az elöregedési index emelkedése és a tartósan negatív természetes népességmozgás, amelynek intenzitása 1998 óta nő (Lőrinczné Bencze, 2020). A határ mindkét oldalán megfigyelhető az a zonális szabályszerűség, hogy a negatív demográfiai trendek a határhoz közeledve erősödnek, ami azt bizonyítja, hogy a magyar-horvát határ menti elhelyezkedés gazdasági és demográfiai szempontból inkább hátrányt jelent (Opačić & Crljenko, 2004).

3. Kutatási módszerek

A kutatásba Magyarország és a szomszédos országok NUTS 3-as szintű térségei kerültek. A számítások elvégzéséhez az Eurostat adatbázisát használtuk, a népességváltozás adatait 2014 és 2023 között vizsgáltuk. A lehatárolt vizsgálati térségben összesen 163 NUTS 3 területi szint található. Ukrajnára nem álltak rendelkezésre adatok. A népességdinamika alapján hat kategóriába osztottuk a térségeket: a népességcsökkenés és népességnövekedésen belül az alapján, hogy pozitív vagy negatív előjelű a természetes szaporodás vagy a vándorlási különbözet, további 3-3 kategória került lehatárolásra.

A demográfiai folyamatok elemzésén felül a horvát-magyar határszakasz esetében (a határszakasz alatt a határmenti vármegyéket, zsupánságokat értjük) a nemzetiségi, etnokulturális dimenziót elemeztük, amelyhez a magyar és horvát legutolsó népszámlálási adatbázisok erre vonatkozó adatait használtuk fel. A szomszédos etnikum arányát a szomszédos etnikum abszolút értékének és a vármegye/zsupánság teljes népességének rátájaként számítottuk. A szomszédos anyanyelvűek arányát a vizsgált térségek teljes népességéből az ismeretlen anyanyelvűeket levonva számítottuk.

A gazdasági adatok árnyalására vonatkozóan a térségben élők kooperációs attitűdjének meghatározására a határ menti együttműködés célzott vizsgálatára vonatkozó, 2018 nyarán, a Baranya vármegyei helyi akciócsoportok tagjai körében végzett kérdőíves lekérdezést, valamint a 2020 és 2021 őszén megvalósuló kérdőíves felmérés adatait használtuk fel és hasonlítottuk össze. Mindkét empirikus felmérés földrajzi fókusza Baranya vármegye volt, azonban számos kérdés vonatkozott az együttműködésre, határon átnyúló kapcsolatokra. A 2018-ban megvalósult felmérés esetében (az NKFIH K-116424. számú "Bizalom és kormányzás összefüggései helyi szinten" c. projekt keretében) egyenlő arányban válogattunk a hat baranyai Helyi Akciócsoport (első réteg), illetve a civil, üzleti és önkormányzati szféra tagjai (második réteg) között. A mintába egyszerű véletlen

mintavétellel kerültek a lekérdezendő személyek. A mindenkor elérhető hivatalos taglisták (2018. március 8-án a HACS-ok honlapján elérhető) alapján vettük fel a kapcsolatot a tagokkal. A vármegyében 253 sikeres lekérdezés valósult meg. A személyes lekérdezések az elmúlt években sok problémába ütköztek. A legjellemzőbb felmerült nehézségek jelen lekérdezés során: 1) egy személyt csak egyszer kérdezünk meg – a válaszokat a „köntös minőségétől" tették függővé (a tagok nagy része polgármester, vállalkozó, illetve vagy közintézmény vagy civil egyesületi tag/vezető volt); 2) az elutasító személyek, szervezetek esetében a „nem híve ennek", „nem ér rá ilyenekkel foglalkozni" gyakori frázis; 3) a megkérdezettek saját bevallásuk alapján adott szervezetben már nem aktív tagok, ezért nem vettek részt a kutatásban (vagy sajnálatos módon elhalálozott az illető, vagy felszámolás alatti cég vezetője, viszont aktív tagként a listában szerepelt); 4) a telefonon lebeszélt, többször egyeztett időpont ellenére sem jelent meg az illető; nem volt elutasító, de a lekérdezés nem sikerült; 5) ugyanazon szervezet többféle névvel szerepelt a tagnyilvántartásban. A 2020 őszén megvalósult lekérdezés 63 település 233 válaszadóját vizsgálta, illetve 54 mélyinterjú készült a kérdőíves válaszok igazolására (az NKFIH K-132294. számú „Kormányzati kihívások periférikus térségekben" c. projekt keretében). A kutatás módszertanáról bővebb leírás a Tér és Társadalom 2023/3. számában található tanulmányokban olvasható.

Jelen tanulmányban az alábbi kérdéseket hasonlítottuk össze a kérdőívekből, interjúkból:

- Mit gondol, mennyire jellemző, hogy a település, illetve a térség fejlesztése érdekében a különböző szervezetek, intézmények, vállalkozások együttműködnek? Kérjük, fejtse ki a véleményét néhány mondatban!
- Mit tart a település legvonzóbb, és mit a leghátrányosabb sajátosságának?
- Milyen az összefogás a települések között (nagy)térségi szinten, mennyiben jelenik meg, mennyiben tartja fontosnak a település, a térség boldogulása szempontjából?

3. Eredmények: a horvát-magyar határszakasz karakterisztikája

3.1. Demográfiai folyamatok a vizsgált határszakaszon

A Magyarországra és a szomszédos országokra vonatkozó népességdinamika esetében (*1. táblázat*) az tapasztalható, hogy riasztóan magas a népességfogyással sújtott NUTS 3-as térségek száma (76 db). Sem Magyarországon sem Horvátországban nem található olyan régió, ahol a természetes szaporodás lenne domináns. A vizsgált hat kategórián belül csupán három-három jellemző az elemzett országokra a vizsgált időtávban. Ausztria a szomszédos országok közül kiemelkedik; mivel döntően népességnövekedés jellemző az országra a vizsgált 35 térségből 29-ben. A fennmaradó hatot bár természetes fogyás jellemzi, de odavándorlással kompenzálva. Hasonlóan pozitívabb – a többi szomszédos országhoz képest – Szlovénia esete, a 12 NUTS 3-as egységből 8-ban népességnövekedés zajlott le az elmúlt hét évben, míg három esetében, bár csökken a népesség, vándorlási

egyenlege pozitív; egy térség esetében jellemző az egyszerre megjelenő természetes fogyás és elvándorlás, amely az ország keleti részére jellemző.

1. táblázat: A Magyarországgal szomszédos országok demográfiai típusai

Ország	Népességcsökkenés			Népességnövekedés			Összes NUTS 3
	Természetes fogyás + elvándorlás	Természetes szaporodás + elvándorlás	természetes fogyás + odavándorlás	természetes szaporodás + elvándorlás	Természetes fogyás + odavándorlás	Természetes szaporodás + odavándorlás	
Ausztria	0	0	6	0	15	14	35
Horvátország	13	0	5	0	3	0	21
Magyarország	10	0	6	0	4	0	20
Románia	27	1	10	0	3	1	42
Szerbia	23	0	2	0	0	0	25
Szlovákia	2	3	1	0	1	1	8
Szlovénia	1	0	3	0	5	3	12
Vizsgált térség összesen	76	4	33	0	31	19	163

Forrás: Eurostat, demo_r_gind3 alapján saját szerkesztés.

A teljes vizsgálati területen található 163 NUTS 3-as térség többségében (113 térségben) csökkent a népesség, míg kevesebb mint harmadukban, 50 területen mutatható ki népességnövekedés 2014 és 2023 között. A folyamat nyertesei a fővárosok, regionális centrumok és azok agglomerációi (Ilfov: 33,3, Bratislavsky kraj: 17‰, Wien: 12,6‰, Graz: 11,4‰), a legnagyobb népességvesztést viszont horvát és szerb területek (Severnobanatska oblast [RS]: -24,9‰, Vukovarsko-srijemska županja [HR]: -22,7‰, Borska oblast [RS]: -21,8‰) szenvedték el ez idő alatt. Megállapítható, hogy a népességváltozási tendenciák a vizsgált időszakon belül többnyire egy irányba mutatnak, 2020 és 2022 között a COVID-19 hatása ezeket a folyamatokat felerősítette, a népességváltozás ezen időszak alatt 58,5 és -41‰ értékek között mozgott.

A népességdinamika határmenti térségben való vizsgálatával további térbeli különbségeket figyelhetünk meg (*1. ábra*). Összességében a határmenti és a nem határmenti térségeket egyenlően sújtja a természetes fogyás (-2,9 és -3,1‰), de általánosságban a népességcsökkenés erőteljesebb a határmenti térségekben (-2,3‰ a -1,1‰ ellenében). Mindazonáltal a népességdinamikában sokkal nagyobb különbségek tapasztalhatók a vizsgálati térség nyugati (pl. osztrák) és keleti (pl. Szerbia, Románia déli része) NUTS 3-as térségeiben.

1. ábra: A népességváltozás térbeli megoszlása a Magyarországgal szomszédos országokban (2014–2023)

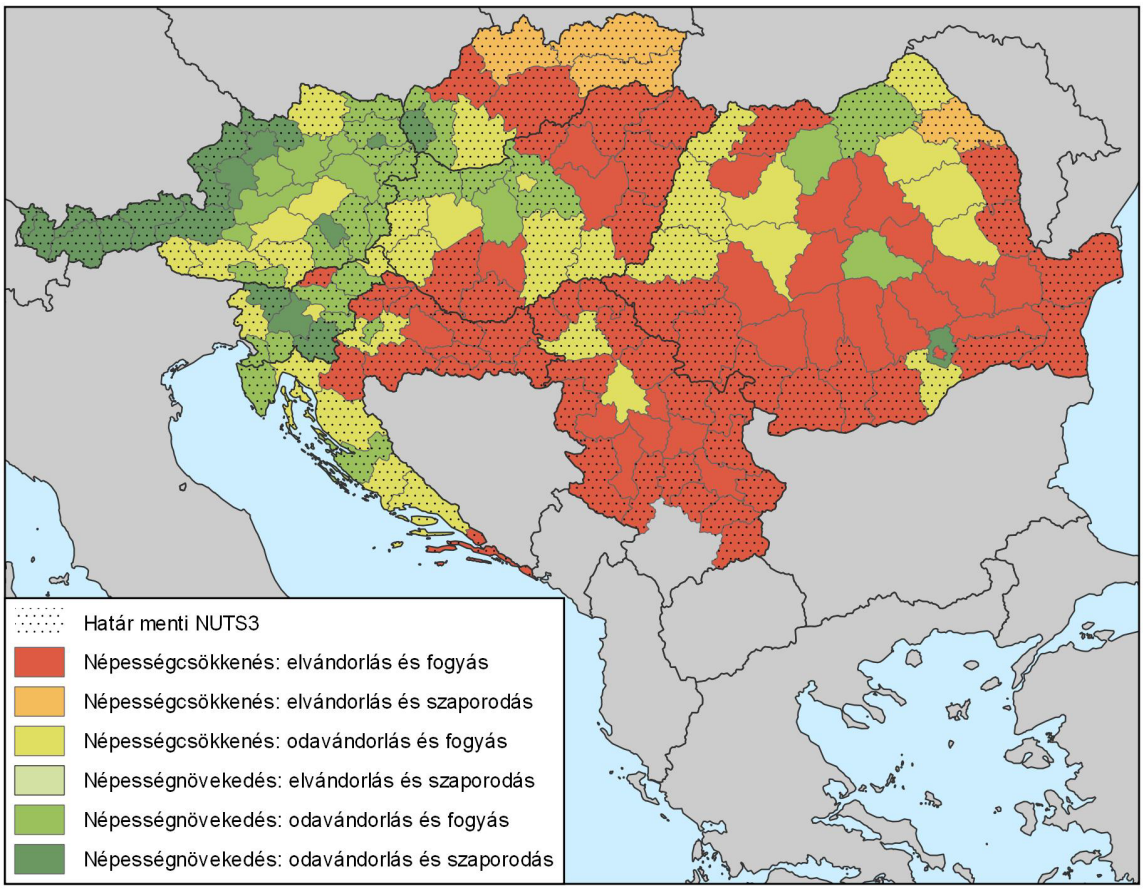

Forrás: Eurostat, demo_r_gind3 alapján saját szerkesztés.

Vizsgálati fókuszunk amiatt esett elsőként erre a határszakaszra, mivel a demográfiai folyamatokat tekintve mindkét ország rendkívül drasztikus változásokon megy keresztül. A vizsgált 4 magyar vármegyét és 4 zsupánságot népességcsökkenés sújtja; a magyar oldalon két rendkívül depresszív térségeket találhatunk: Somogy (-7,3‰) és Baranya (-5,9‰) vármegye, ahol egyszerre zajlik elvándorlás és természetes fogyás. A horvát oldalon csak riasztóan „piros" térségeket láthatunk, amely határszakasz ilyen szempontból egyedi a magyarországi viszonylatban.

A népességcsökkenés egyre koncentráltabban jelenik meg a magyar-horvát határtérségben. 2014 és 2023 között a teljes vizsgált térségben 1,9‰-es népességcsökkenést regisztráltak, amelynél a magyar (-2,7‰) és a horvát (-4,2‰) adatok ennél jóval rosszabbak. Az országos adatokból kiindulva az látható, hogy a vizsgált időszakban a magyar és a horvát térségek többségében csökkent a népesség, a 41 NUTS 3-as térségből csupán 7 helyen regisztráltak népességnövekedést. A magyar-horvát határszakaszon a népességdinamika még inkább negatív folyamatot jelez, itt -9,1‰-es népességcsökkenés ment végbe a vizsgált időszakban. A 10 legnagyobb népességvesztést felmutató NUTS 3-as térség közül 3 (Koprivničko-križevačka županija: -11,2‰; Osječko-baranjska županija: -15,3‰; Virovitičko-podravska županija: -19,0‰) a határszakasz horvát oldalán található.

3.2. Nemzetiségi jellemzők

A magyarországi határtérségek sajátossága, hogy számos szomszédos országbeli nemzetiség osztozik ezeken a területeken (Balogh et al., 2022; Tóth, 2025). Baranya megyében számos nemzetiség telepedett meg, amelyek meghatározó arányt képviselnek a megye népességében: cigány: (2001: 2,6%, 2022: 3,7%), német (2001: 5,6%, 2022: 5,4%), horvát (2001: 1,79%, 2022: 1,54%), szerb (2001: 0,17%, 2022: 0,18%), lengyel (2001: 0,06%, 2022: 0,06%), görög (2001: 0,05%, 2022: 0,05%), örmény (2001: 0,009%, 2022: 0,035%), román (2001: 0,08%, 2022: 0,09%), bolgár (2001: 0,02%, 2022: 0,06%), ukrán (2001: 0,05%, 2022: 0,06%), szlovák (2001: 0,04%, 2022: 0,05%), szlovén (2001: 0,03%, 2022: 0,03%), ruszin (2001: 0,01, 2022: 0,04%) (KSH 2001, 2022; Tóth, 2025). A vizsgált határtérség mindkét oldalán megtalálhatóak a szomszédos ország nemzetiségei, bár eltérő arányban (2. *táblázat*). Az tapasztalható, hogy a szomszédos etnikum aránya magasabb minden vizsgált térség esetében, mint a szomszédos anyanyelvűek aránya; azaz az adott megyében élők többsége már nem beszéli a szomszédos ország nyelvét, annak ellenére, hogy a szomszédos ország kisebbségéhez tartozónak vallja magát. Baranya és Zala vármegye multikulturális jellegére is rávilágítanak ezek az adatok. Horvátországban csak NUTS 3-as szinten érhetőek el ezek az adatok, azonban azt tapasztaljuk, hogy így is jóval magasabbak a határtérségben élő szomszédos etnikumok aránya, mint a magyar oldalon.

2. *táblázat:* A horvát-magyar határmegyék nemzetiségi jellemzői

Megye (NUTS3)	**Szomszédos etnikum (%)**	**Szomszédos anyanyelvű (%)**
Baranya	1,75	0,76
Somogy	0,48	0,16
Zala	1,14	0,50
Magyar határszakasz átlaga	**0,98**	**0,39**
Eszék-Baranya	4,00	1,34
Kapronca-Kőrös		
Muraköz		
Verőce-Drávamente		

Forrás: Népszámlálási adatok alapján (Croatian Bureau of Statistics 2022, KSH 2023) saját számítás.

A határmenti nemzetiségek mindennapi életében szerepet játszó intézmények többségében a magyar oldalon találhatók, annak ellenére, hogy kisebb részarányban élnek horvát nemzetiségűek Magyarországon, mint fordított helyzetben. Mind a vallási életre, az alap-, közép- és felsőfokú intézményi képzésre vonatkozóan találunk a magyar oldalon intézményeket: nemzetiségi önkormányzat Bács-Kiskun vármegyét kivéve (a horvát határszakaszhoz közeli 20 km-es sávját vizsgálva) mindhárom megyében találhatunk; horvát nemzetiségi óvoda és általános iskola Somogy megyét kivéve a másik háromban megtalálható és magyar nemzetiségű óvoda és iskola Eszék-Baranya megyében működik.

Nemzetiségi középiskola Baranya és Eszék-Baranya egy-egy településén található; hasonlóan az egyetemi képzéshez (a regionális központokhoz kapcsolódó funkció).

A kooperációs attitűdre vonatkozóan a nemzetiségi tényezőt, mint az együttműködés egy lehetséges formáját is felmértük. A határmenti gazdasági kapcsolatok egyik legnagyobb korlátaként a nyelvismeret hiánya jelentkezett (az együttműködés során gyakori a tolmács használata vagy az angol nyelven való kommunikáció); a második legtöbbet említett válasz a megközelíthetőség volt, amely során a megkérdezettek főként a határok átjárhatóságának javítására vonatkozóan fogalmaztak meg javaslatokat. Legkevésbé volt említett a kulturális különbség, illetve a szakmai kapcsolatok hiánya, amelyet a testvértelepülési hálózatok széles kiépítettsége is igazol (Pámer, 2025). A horvát-magyar testvértelepülési kapcsolatok jelentős része épít a helyi nemzetiségi (családi) kapcsolatokra, a kulturális összetartozás erősítésére és az ebből fakadó esetleges gazdasági kapcsolatok fenntartására.

3.3. Településhálózati sajátosságok

Evidenciának tekinthető a horvát és magyar adminisztratív egységek eltérősége, amely viszonylag sűrű települési hálózattal rendelkező, viszont egyre ritkuló népsűrűségű térség képét mutatja. Amennyiben az EU vidéki térség lehatárolását vesszük alapul (Eurostat, 2021), Horvátország teljes területének 24,6%-a vidéki térség, míg Magyarországon 29,9%. A nagyvárosok arány közel kiegyenlített (HU: 33,2%, HR: 31,6%). Magyarország esetében a határtérség közel kétharmada és a határnépesség kevesebb, mint fele tekinthető vidékinek; míg a horvát határtérség több mint egyharmada, viszont a népesség több mint fele vidéki településeken él. Szinte megegyező települési vonalakat találhatunk a határtérség két oldalán, a közvetlen határterület ritkábban lakott, jellemzően csak aprófalvakat találhatunk (főként 500 fő alattit); kivételt képeznek a határátkelők. A 10 km-es határsávban már kisvárosokat is találhatunk, amelyet a regionális központok "sávja" követ, kb. 20–35 km-es távolságban a határtól.

Szemléletes a két Baranya megye esete, amelyek hasonlóan aprófalvas térségnek számítanak; a 2000 lakos alatti települések aránya meghaladja a teljes települési állomány 90%-át (*3. táblázat*).

3. táblázat: Baranya és Osijek-Baranja megyék településstruktúrája

	Baranya	**Osijek-Baranja**
500 fő alatti aprófalu	68,44%	53,78%
Kistelepülés (501-2000 fő)	24,58%	39,08%
Falu és kisváros (2001-5000 fő)	4,65%	3,36%
Kisváros (5001-10000 fő)	1,00%	2,94%
Középváros (10001-50000 fő	1,00%	0,42%
Nagyváros (50001 fő felett)	0,33%	0,42%
Összesen (db)	301	238

Forrás: Népszámlálási adatok alapján (Croatian Bureau of Statistics 2022, KSH 2023) saját számítás.

A települések számottevő része zsáktelepülés, így fizikai, infrastrukturális perifériának is tekinthetőek, ezen felül messze helyezkednek el a regionális központoktól is, az érdekérvényesítési képességük meglehetősen alacsony. A magyar oldalon a leggyakoribb szereplő az érdekek ütköztetésében a helyi vezető, a polgármester, akit az országgyűlési képviselő követ.

3.4. Gazdasági jellemzők

A vizsgált térséget mindkét országban átlag alatti gazdasági teljesítény jellemzi, az egy főre eső regionális GDP alapján hasonló kategóriába sorolhatók (*4. táblázat*).

4. táblázat: Horvátország és az egy főre eső Magyarország regionális GDP értékei a határtérségben (EUR)

NUTS 3 területi egység	GDP/fő (2014)	GDP/fő (2020)	Relatív GDP/fő változás (2014-2020)	Átlagos GDP/fő (2014-2020)
Verőce-Drávamente	5590	7472	133,6%	6619
Eszék-Baranya	8053	9964	123,7%	9130
Muraköz	8510	10996	129,2%	9942
Kapronca-Kőrös	8001	9549	119,4%	8961
Zala	8486	9976	117,6%	9754
Baranya	6910	9384	135,8%	8456
Somogy	6544	9062	138,5%	8132

Forrás: Eurostat (nama_10r_3gdp) adatbázis alapján saját szerkesztés.

A munkaerő mozgásában leginkább hangsúlyos tényező a jövedelem nagysága; az Európai Unióban 2024-ben a medián nettó jövedelem 21.582 EUR/év volt, mindkét vizsgált országos érték az európai uniós átlag alatti, a horvát mediánjövedelem 2024-ben 12.344 EUR/év, míg a magyar 8488 EUR/év volt. Horvátországban erőteljes növekedés figyelhető meg, amennyiben a tíz év előtti 5526 EUR/év-es értéket vesszük alapul. A 2018–2019-es gazdasági válság éreztette hatását a horvát mediánjövedelemnél, viszont folyamatos abszolút irányú növekedés figyelhető meg. Az euróövezethez való csatlakozás során arányaiban és abszolút értékben is nagymértékű ugrás következett be: 2022-ben 8760 EUR, 2023-ban 9873 EUR/év értékekkel lehetett számolni. A magyar adatok hasonlóan uniós átlagos mediánérték alattiak, viszont az is megfigyelhető, hogy a horvát jövedelem folyamatosan (bár 2015–2022 között csak kisebb mértékben) meghaladja. A magyar jövedelem is számottevő növekedést könyvelhet el ennek ellenére, mivel a 2015-ben mért 4556 EUR/év érték közel másfélszeresére emelkedett az elmúlt tíz év alatt (Eurostat, 2025).

A gazdasági tevékenységek élénkítésére vonatkozóan a határon átnyúló együttműködések számos pozitív példát közvetíthetnek. A horvát-magyar INTERREG-pályázatok számos olyan projektet támogattak, amelyek jelentős hatást váltottak ki a térségben: a zöld átmenet elősegítésében, az infrastrukturális elemek fejlesztésében, az adminisztratív, kormányzati akadályok lebontásában, a gazdasági szereplők kooperációs készségének erősítésében és a tudásbázis gyarapításában (Interreg honlap; Pámer, 2019).

Az általunk elemzett 2018-as és 2020–2021-es empirikus felmérés arra világított rá, hogy az együttműködések jelentős része egy projekthez (pénzügyi finanszírozáshoz) vagy személyhez kötődik. Az együttműködések speciális esetei a testvértelepülési kapcsolatok, amelyek esetében a térségben az egyszemélyi "szervező erő" még inkább kimutatható. A finanszírozás kérdése talán a leginkább döntő tényező, mivel a válaszok alapján ennek hiányában a kezdeményezés "legyen bármilyen nemes" elhal és nem szervezhető újjá. Azt is kiemelhetjük, hogy a vármegyében élők, főként az 1000 lakos alatti települések vezetői helyi léptékben gondolkodnak, esetleg a járáson belüli együttműködéseket emelték ki, azonban a határon átnyúló (projekt nélküli) kooperációt nem említették. Egyöntetű eredmény volt mindegyik felmérés esetében, hogy nagyon nehéz az összefogás, amelyet a határon átnyúló pályázatoknál a nyelvi és szakmai kompetenciák hiánya is nehezít. A nemzetiségek – a szomszédos ország nyelvét beszélők – magas aránya, avagy elkötelezett közössége olyan pozitív erőként jelentkezik egyes települések esetében, ami nemcsak a testvértelepülési kapcsolatok aktivizálását (Pámer, 2025), hanem számos projekt alapját, a gazdasági szereplők együttműködését is megteremti. Az állam, illetve egyes integráló szervezetek szerepét is kiemelték a válaszadók, pl. a helyi kamarák támogatásait. A határon átnyúló pályázati aktivitás mind a magyar, mind a horvát oldalon kimagasló, több száz sikeresen megvalósult projektről olvashatunk. Az abszorpciós arány mindkét határtérségben 86% feletti.

4. Következtetések: A térség fejlesztésének lehetőségei, az erőforrások hasznosítása

A horvát-magyar határmenti térséget demográfiai hanyatlás, elöregedés, elvándorlás és elnéptelenedés jellemzi, ami gátolja a vállalkozások növekedését és rontja a versenyképességet. A határ továbbra is komoly elválasztó akadályként működik adminisztrációs, gazdasági és társadalmi szempontból.

A területfejlesztés hagyományos feltételei az infrastruktúra, a közszolgáltatások és az életminőség javításán alapulhatnak. Sajnos a nagyobb ipari beruházások megvalósulására kevés esély mutatkozik a térségben, ez alól talán az olajipari fejlesztések jelentenek kivételt. A helyi gazdaságfejlesztést és a szolgáltatások bővítését hátráltatja a fizetőképes kereslet korlátozott rendelkezésre állása. Ennek egyik kezelési módja az igényvezérelt szolgáltatástervezés és -működtetés, amely megjelenhet a közösségi közlekedésben, de gondolhatunk a mobilizált, házhoz menő szolgáltatásokra is. A másik lehetőség a határ másik oldalán jelentkező kereslet bevonása, amely szintén új megközelítést igényel a vállalkozásoktól, hivatalos szervektől egyaránt. Ennek egy továbbfejlesztett formája a turizmus alapú területfejlesztési modellben szereplő keresletbővítési elképzelés, amely a helyi lakosságon túl bevonná a régióban élő kirándulókat (elsősorban a városi lakosságot) és a turistákat (főleg nagyvárosi népességet).

Egy turizmusra alapozott területfejlesztési modell képes multiplikátor hatást elérni, fejlődésre ösztönözve más szektorokat és tevékenységeket, mint például a helyitermék-előállítást és -értékesítést. Az elméleti modell a turizmus, a rekreáció és a helyi termékek fejlesztésének összehangolásán alapul, és kifejezetten a határmenti térségre is

alkalmazható (Nagy et al., 2023). Ez a megközelítés a térség viszonylag ép természeti környezetére és a megőrzött kulturális tradícióira épít, amelyek így vonzó attrakciókká fejleszthetők (Csapó & Gonda, 2019). A modell létjogosultságát az adja, hogy a határmenti területek sajátos földrajzi, történelmi és politikai körülményei miatt kihasználatlan erőforrásokkal rendelkeznek, amelyek gazdasági hasznosíthatóságát javíthatja a határon átnyúló együttműködés (Gyurkó & Bujdosó, 2019).

A kulturális örökségre alapozott turizmusfejlesztés egyik legfontosabb eszköze a vidéki értékek turisztikai hasznosításának. A kulturális turizmus azt jelenti, hogy az emberek elhagyják otthoni környezetüket, hogy kulturális tapasztalatokat szerezzenek, megismerve más népek szokásait és hagyományait (Gonda, 2016). Ez a kulturális tőke (amely magában foglalja a gazdasági, társadalmi és környezeti-ökológiai dimenziót is) az identitás építésére is felhasználható. A fejlesztésnek a vidéki kulturális örökség épített és szellemi értékeire (például gasztrokulturális örökség, népi építészet, hagyományos technikák) kell fókuszálnia (Gyurkó & Gonda, 2024). Az egyik sikeres módszer a vidéki örökség hasznosítására a tematikus turistaútvonalak kialakítása (Pentz, 2023). Ezek az útvonalak a térben szétszórt, külön-külön kevéssé vonzó attrakciókat összekapcsolva hoznak létre élményláncot, fenntartható és felelősségteljes módon generálva fejlődést (Spiegler et al., 2023). A kulturális örökség turisztikai hasznosítása révén megerősödhet a helyi lakosok identitása és értéktudata, hozzájárulva a helyi közösségek megszilárdításához és a hagyományok megőrzéséhez.

5. Jövőbeli kutatási irányok

A kutatás folytatásaként minden határszakaszra vonatkozóan országonként és európai uniós határtípusra vonatkozóan (belső határ, külső határ, Schengeni határövezet, Eurózóna stb.) elemzéseket és összehasonlításokat végzünk annak érdekében, hogy bemutassuk, a regionális integrációt milyen mértékben tudják befolyásolni a határok jellemzői. Az egyes határszakaszok mélyebb elemzése lehetővé teszi az adott térségekre vonatkozó problématérképek feltárását, majd speciális területfejlesztési stratégiák elkészítését. Többszempontú elemzéseink fókuszát elsőként a negatív demográfiai spirállal sújtott határtérségekre irányítjuk, ezután vizsgáljuk majd a kedvezőbb helyzetű határszakaszokat és határtérségeket. A kutatás további iránya a turizmuson alapuló területfejlesztési modell közösségi alapú megszervezésének, menedzsmenthátterének és gyakorlati alkalmazásának a kidolgozása. Erre a közelmúltban elnyert Interreg projekt keretében a Reach-Hub együttműködés megvalósulása nyújt lehetőséget.

6. Összegzés

A Magyarországgal szomszédos országok esetében a határmenti és nem határmenti térségekre egyaránt jellemző a természetes fogyás. A népességcsökkenése erőteljesebb a határmenti térségekben, melyet a nagyobb mértékű elvándorlás eredményez. A magyar-horvát határvidéken a népességcsökkenés általános és egyes területeken kiemelkedően

magas. A 2014 és 2023 közötti népességváltozást vizsgálva a legkedvezőtlenebb adatok Magyarországon Somogy (-7,3‰) és Baranya (-5,9‰) vármegyékben, Horvátországban Koprivničko-križevačka županija (-11,2‰), Osječko-baranjska županija (-15,3‰) és Virovitičko-podravska županija (-19,0‰) esetében voltak megállapíthatók.

A térség etnikailag vegyes összetételű, mindkét országban megtalálható a szomszédos ország nemzetisége, azonban még a magukat nemzetiségi hátterűnek vallók sem mindig beszélik mindkét nyelvet. Ez utóbbi megállapítás azért is lényeges, mert a megközelíthetőség, közlekedési kapcsolatok mellett a legjelentősebb hátráltató tényező a határon átnyúló gazdasági együttműködések esetében a nyelvismeret hiánya. A vizsgált térséget mindkét országban a nemzeti átlag alatti gazdasági teljesítény jellemzi. Az egy főre jutó GDP értéke 7472 és 10997 EUR közötti értéket mutatott 2020-ban, ami 2014-hez képest 19–38% növekedést jelentett. A gazdasági fejlődés egyik elősegítője lehet a határon átnyúló pályázatok hatékony megvalósítása, különösen, ha a pályázati célok elősegítik a helyi erőforrások hasznosítását. Ez utóbbi a helyi infrastruktúra, az alapszolgáltatások és az élhető környezet biztosítása, továbbá a helyi gazdaság fejlesztése révén képzelhető el. A demográfiai válsággal küzdő, határmenti rurális térségek esetében kulcstényező a kapacitások és szolgáltatások kihasználtsága, amit a határon átnyúló gazdasági együttműködés és a turizmuson alapuló területfejlesztési modell alkalmazása segíthet javítani.

Köszönetnyilvánítás

A vizsgálat a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott K-24 támogatási konstrukció 146585 számú projektje keretében, a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

Bali, L. (2010). A horvát–magyar határ menti együttműködés két mikro regionális esete, Barcs és a magyar-horvát-szlovén hármashatár példáján. *Tér és Társadalom, 24* (4): 237–248. DOI: 10.17649/TET.24.4.1801

Balogh, P., Gál, Z., Hajdú, Z., Rácz, S., & Scott, J. W. (2022). On the (geo)political salience of geographical imaginations: a central European perspective. *Eurasian Geography and Economics,* 63 (6): 691–703. DOI: 10.1080/15387216.2022.2142146

Csapó, J., Čelan, T. J., & Trócsányi, A. (2015). A határmenti együttműködés hatásai a területi fejlődésre a magyar–horvát szakasz példáján az EU tervezési mechanizmusának tükrében (2007–2013). *Területfejlesztés és Innováció,* 9 (2): 22–31.

Csapó, J. & Gonda, T. (2019). A hazai lakosság utazási motivációinak és szokásainak elemzése az aktív turizmus és a fizikai aktivitás tekintetében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 4* (4): 57–70.

Čelan, T. J. (2014). A historical geographical analysis of the development of the Croatian-Hungarian border. *Modern Geográfia, 4*: 75–92.

Finta, I., Hajdú, Z., Pálné Kovács, I., & Somlyódiné Pfeil, E. (2023). A közigazgatás területi folyamatai. In: Koós, B. (szerk.) *Területi riport 2. Területi folyamatok Magyarországon 2021–2023*. Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, pp. 355–382.

Gonda, T. (2016). *A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.

Gyurkó, Á. & Bujdosó, Z. (2019). Turisztikai versenyképesség és potenciál kapcsolata az Észak-Magyarország régióban. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 4* (3): 4–20. DOI: 10.15170/TVT.2019.04.03.01

Gyurkó, Á. & Gonda, T. (2024). Regional situation and performance evaluation of tourismdevelopment in the Pécs-Villány tourism area. *Deturope, 16* (3): 36-56. DOI: 10.32725/det.2024.010

Hardi, T., Hajdú, Z., & Mezei, I. (2009). *Határok és városok a Kárpát-medencében*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja.

Hribar, M. Š. & Lozej Š. L. (2013). The role of identifying and managing cultural values in rural development. *Acta Geographica Slovenica, 53* (2): 372–378. DOI: doi.org/10.3986/AGS53402

Kliček, S., & Lončar, J. (2016). Analysis of migration trends and functions of areas inhabited by Roma: example of Međimurje County (Croatia) and the settlement of Kuršanec. *Geographica Pannonica, 20* (4): 227–241. DOI: 10.5937/GeoPan1604227K

Kocziszky, Gy. & Szendi, D. (2021). A magyar megyék gazdasági fejlődési pályáinak összehasonlító vizsgálata. *Pénzügyi Szemle, 66* (KSZ/2): 7–30. DOI: 10.35551/PSZ_2021_k_2_1

Lados, M. (2005). A határmentiségtől az integrált határrégióig. *Tér és Társadalom, 19* (2): 1–5.

Lehocki-Samardzic, A. szerk. (2022). *A horvátországi magyarság a 21. században*. Budapest: Nap Kiadó.

Lončar, J., & Marinković, V. (2015). Analysis of socio-economic indicators in the context of the regional development of Eastern Croatia. *Hungarian Geographical Bulletin, 64* (4): 327–344.

Lőrinczné Bencze, E. (2020). Trends in Demography and Migration in Croatia. In: Tálas, P. & Etl, A. (eds.) *Demography and Migration in Central and Eastern Europe.* Pécs–Budapest: Dialóg Campus, pp. 29–44.

Matišić, M. & Pejnović, D. (2015). The causes and consequences of Eastern Croatia lagging behind in Croatian regional development. *Hrvatski Geografski Glasnik, 77* (2): 101–140.

Nagy, D., Horeczki, R., & Lados, G. (2023). Turizmusra alapozott területfejlesztési modell kialakítása a határmenti térségekre vonatkozóan. *Területfejlesztés és Innováció, 16* (2): DOI: 10.15170/terinno.2023.16.02.04

Opačić, V. T. & Crljenko, I. (2004). Demographic trends and border traffic as indicators of (non)existing transborder region in Croatian-Hungarian border area. *Geoadria, 9* (1): 73–88.

Pámer, Z. (2019). Magyarország és Horvátország határon átnyúló együttműködésének vizsgálata a két ország területi kormányzási rendszerének tükrében. *Tér és Társadalom, 33* (2): 149–166. DOI: 10.17649/TET.33.2.3148

Pámer, Z. (2025). Testvértelepülési kapcsolatok és határon átnyúló együttműködés a magyar-horvát határtérségben. *Comitaus: Önkormányzati Szemle, 35* (253): 37–52. DOI: 10.59809/Comitatus.2025.35-253.37

Pentz, M. (2023). A vidéki örökségi értékek innovatív turisztikai hasznosítási lehetősége a tematikus utak segítségével. *Területfejlesztés és Innováció, 16* (1): 23–33. DOI: 10.15170/terinno.2023.16.01.03

Pénzes, J. & Kiss, J. P. (2025). A területi egyenlőtlenségek trendjei Kelet-Közép-Európában és Magyarországon az uniós tagság első két évtizedében. In: Tóth, I. Gy., Gábos, A., & Medgyesi, M. (szerk.) *Társadalmi Riport 2024.* Budapest: TÁRKI, pp. 69–93. DOI: 10.61501/TRIP.2024.3

Rácz, Sz. (2014). Regional Development in Croatia from the turn of Millennium to the EU accession. *Regional Statistics, 4* (2): 87–105. DOI: 10.15196/RS04206

Rechnitzer, J. (2005). Az osztrák-magyar határ menti együttműködés múltja, jelene. *Tér és Társadalom, 19* (2): 7–29.

Rudl, J. (2009). Demográfiai folyamatok az Ormánságban. In: Reményi, P. & Tóth, J. (szerk.) *Az Ormánság helye és lehetőségei*. Pécs: IDResearch Kft., pp. 252–279.

Spiegler, P., Nagy, D., & Egyed, I. (2023). Az örökségi értékek turisztikai hasznosításának lehetőségei Baranyában a horvát-magyar határ mentén. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 8* (3): 99–117. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.03.07

Végh, A., Pap, N., & Reményi, P. (2022). The Baranya/Baranja border region. *Geografski pregled, 47*: 97–117.

Tóth, G. (2005). *Etnikai kisebbségek Magyarországon a népszámlálások eredményei alapján. Térstatisztikai elemzés*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. DOI: 10.15196/KSH202502

Online források

European Parliament (2022). *2022/0806(NLE). Full application of the provisions of the Schengen acquis in the Republic of Croatia*. Elérhető: https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2022/0806(NLE)/

Eurostat (2021). *Urban-rural typology*. Elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban-rural_Europe_-_introduction#Source_data_for_tables_and_graphs/

Eurostat (2025). *Mean and median income*. Elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di03/default/table?lang=en/

HU-HR Interreg honlap. Elérhető: http://www.huhr-cbc.com/en/project-implementation-documents/

HU-HR Interreg adatbázis. Elérhető: http://www.huhr-cbc.com/en/project-database/

KSH (2001) *Népszámlálási adatbázis*. Központi Statisztikai Hivatal. Elérhető: https://nepszamlalas2001.hu/

KSH (2022). *Népszámlálási adatbázis*. Központi Statisztikai Hivatal. Elérhető: https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/